

Kristus itse ja kaikki hänen lahjansa – luterilainen käsitys ehtoollisesta

Lahja ja läsnäoleva Kristus

Luterilaista ehtoolliskäsitystä tarkasteltaessa on liikkeelle epäilemättä lähdettävä ehtoollisen lahjaluonteesta: ehtoollinen on lahja, jossa Jeesus Kristus itse lahjoittaa ehtoollisen vastaanottajalle syntien anteeksiannon ja elämän. Tämä lahja kiinnittyy olennaisella tavalla toiseen luterilaisille tärkeään ehtoollista koskevaan käsitykseen: Jeesus Kristus on todellisesti läsnä ehtoollisella ja aivan erityisellä, pelastavalla tavalla ehtoollisen leivässä ja viinissä.

Molemmat edellä kuvatuista kahdesta opinkohdasta olivat reformaattori Martti Lutherille hyvin tärkeitä ja liittyivät myös hänen reformatoriseen näkemykseensä vanhurskauttamisesta. Lutherille oli tärkeää, että ihmisen pelastus ei ole ihmisen varassa vaan on Jumalan teko. Alttarin sakramentin merkitys konkreettisena ja näkyvänä Jumalan armon ilmauksena ja välikappaleena sai siis myös erityisen aseman.

Lahjaluonne on näkynyt luterilaisuudessa myös siinä, että ehtoolliselle tulevien kelvollisuuden painottamisen sijaan on painotettu Kristuksen tekoa. Vaikka luterilaisuuteen on vuosisatojen varrella kuulunut alusta alkaen viimeistä vuosisataa lukuunottamatta kirkkokuri ja ei-katuvien julkisyntisten sulkeminen ehtoollispöydästä, on luterilaisuudessa silti painotettu että kelvoton ehtoollisvieras on se, joka ei koe tarvitsevansa Jumalan anteeksiantoa ja Kristuksen lahjaa.

Lutherin mukaan lahja ei kuitenkaan pelkisty vain syntien anteeksiantamiseen vaan sisältää koko Kristuksen ja kaikki hänen lahjansa, ylösnousemuksen ja elämän. Luther kirjoittaa: *Tämä ruoka puolestaan muuttaa sen, joka sen syö, itsekseen ja tekee sen itsensä kaltaiseksi, hengelliseksi, eläväksi ja ikuiseksi, jollainen se on, niin kuin hän sanoo: ”Tämä on taivaasta tullut leipä, joka antaa maailmalle elämän”* [Joh. 6:41] (Luther 1527, WA XXIII, 203, 27–30).

On tärkeää huomata, että Luther tai varhainen luterilaisuus eivät torjuneet katolista transsubstantiaatio-oppia harhana. Toisin kuin joskus väitetään, Luther ei muotoillut *konsubstantiaatiota* tai jonkinlaista erilaista käsitystä Kristuksen läsnäolon tavasta. Olennaista oli, että Kristuksen sanat Raamatussa – ”Tämä on minun ruumiini” – ovat totta. Lutherin näkemys siis oli, että ehtoollisen siunattu leipä ja viini ovat Kristuksen ruumis ja veri – sen sijaan filosofista selitystä tälle ihmeelle ei ole tarpeen muotoilla.

Kaventuneesta ehtoolliskäsityksestä rikkaampaan

Reformaation jälkeisinä vuosisatoina alunperin rikkaampi ehtoolliskäsitys vähitellen kaventui ja yksinkertaistui. Erityinen vaikutus tälle muutokselle oli valistusajalla ja sitä seuranneella rationalismilla. Valistuneet teologit pyrkivät poistamaan kirkon uskosta yliluonnollisia aineksia ja keskittyivät kristinuskon moraaliseen merkitykseen. Ruotsissa ja Suomessa vastavoimaksi syntynyt pietistinen ajattelu omaksui myös samankaltaisia rationalistisia näkemyksiä suhteessa ehtoolliseen.

Tämän kehityskaaren seurauksena 1800-luvun lopulla ehtoollinen samaistui syntien tunnustamiseen ja rippiin sekä eräänlaiseksi *tosiuskovien* ateriaksi. Taustalla vaikutti myös se, että ehtoolliselle osallistuminen edellytti rippijumalanpalvelukseen osallistumista. Näin ehtoollisesta tuli korostetusti

syntien anteeksiannon ateria – ja sen seurauksena moni ihan loogisesti mielti, mihin itse ehtoollista syntien tunnustamisen lisäksi tarvitaan. Ehtoolliselle osallistuminen kävi näiden muutosten myötä hyvin harvinaiseksi, siinä missä alunperin luterilaisuus painotti viikottaista ehtoollista.

Pohjoismaiset yhteydet Englannin kirkkoon 1900-luvun alkupuolella avasivat oven palaamiselle rikkaampaan ja iloisempaan ehtoolliskäsitykseen. Ekumeenisia yhteyksiä vaalineet professori, piispa Aleksi Lehtonen, Åbo Akademin professori (sittemmin Uppsalan arkkipiispa) Yngve Brilioth sekä myöhemmin erityisesti professori, piispa Eino Sormunen vaikuttivat uusien virtausten rantautumiseen Suomeen ja ehtoollista ja jumalanpalvelusta koskevan teologian ja käytäntöjen rikastumiseen.

Vuoden 1948 katekismukseen ehtoollista käsitteleviin kohtiin kirjattiin käsitys ehtoollisesta *eukaristiana* eli ilona ja kiitoksena, ehtoollinen yhteysateriana (yhteys Jumalaan mutta myös yhteys toisiin ehtoolliselle osallistuviin eli Lutherin ajatus keskinäisestä taakkojen ja syntien kantamisesta), ehtoollinen mysteerinä eli Kristuksen läsnäolon salaisuus, ehtoollinen seurakunnan kiitosuhrina ja toisaalta Kristuksen kertakaikkinen sovitusuhri ehtoollisessa läsnäolevana, ehtoollinen muistoateriana sekä *eskatologisena* tunnustekona eli esimakuna taivaallisesta juhla-ateriasta.

Tämän muutoksen seurauksena 1980-luvulla toteutettu jumalanpalvelusuudistus pyrki korostamaan ehtoollista koskevissa rukouksissa rikkaampaa käsitystä ehtoollisesta sekä painottamaan enemmän iloa, riemua ja eskatologista esimakua. Myös jokaisen kristityn itsensä eläväksi kiitosuhriksi antamisen näkökulma löysi tiensä rukouksiin. Ehtoollisen sävy alkoi muuttua vakavan hartaasta ja harvoin vietetystä riemuntäyteiseksi, viikottaiseksi juhlaaksi.

Leipä ja viini, Kristuksen ruumis ja veri – mutta kuinka kauan?

Vuosisatojen varrella luterilaisuudessa on ollut hieman poikkeavia kantoja siitä, kuinka pitkään Kristuksen läsnäolon katsotaan jatkuvan ehtoollisaineissa ehtoollisenvieton jälkeen. Luterilaisten Tunnustuskirjojen *in usu (latinaa, suom. käytössä)* -lausumaan pohjaten jotkut ovat katsoneet, että leipä ja viini olisivat Kristuksen ruumis ja veri vain ehtoollista vietettäessä. Varmuuden vuoksi ehtoollisaineet on joissakin kirkoissa puolestaan pyritty käyttämään loppuun.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käsitystä tästä kysymyksestä on 2000-luvulla vahvasti muovannut piispa *Jari Jolkkosen* väitöskirja *Uskon ja rakkauden sakramentti*, joka tarkasteli Lutherin ehtoolliskäsitystä ja sen yhteyttä ehtoolliskäytäntöihin. Tutkimuksen seurauksena piispojen nykyiset ohjeet painottavat ylijääneiden ehtoollisaineiden loppuun nauttimista, mutta siunatut ehtoollisaineet voidaan myös säilyttää erillään siunaamattomista myöhempää käyttöä varten.

Samassa yhteydessä palautettiin vanha luterilainen ja vanhakirkollinen käytäntö, jonka mukaan diakoni voi viedä ehtoollista näistä erillään säilytetyistä ja siunatuista ehtoollisaineista sairaille, jotka eivät ole voineet osallistua ehtoolliseen kirkossa. Käytäntö liittyy tulkintaan, jonka mukaan siunatut ehtoollisaineet säilyttävät luonteensa Kristuksen ruumiina ja verenä vielä ehtoollisenvieton jälkeen. Niille ei kuitenkaan osoiteta kunnioitusta ehtoollisenvieton ulkopuolella, kuten esimerkiksi Katolisen kirkon ehtoollisadoraatioissa tehdään.

Ehtoollinen ja kirkon virka

Jumalan pelastavaa työtä painottavien Lutherin käsitysten pohjalta luterilaisuus on alusta alkaen pitänyt erittäin keskeisenä ehtoollisen viettämiselle Kristuksen sanoja. Ehtoollisen sakramentin saavat aikaan lausutut ehtoollisen asetussanat, Kristuksen uutta luova sana: *Tämä on minun ruumiini*. Luterilaisuus 1900-luvun loppupuolella on löytänyt uudelleen laajemman ehtoollisrukouksen merkityksen, mutta ehtoollisen asetussanat ovat edelleen sen keskiössä ja sydän.

Luterilaisen käsityksen mukaan papin lausuesssa ehtoollisen asetussanat Jumala itse tekee sen, mitä lupaa. Leipä ja viini tulevat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi, pelastavaksi sakramentiksi. Olennaisinta ovat siis Jumalan sana ja Jumalan teko, eivät ihmisen teot. Vaatimukset esimerkiksi papin korkeammasta moraalisesta käytöksestä edellytyksenä oikealle ehtoollisen viettämiselle on vahvasti torjuttu.

Ihmisen roolista ehtoollisen vietoille on kuitenkin luterilaisuudessa toisella tavoin ollut erimielisyyttä. Luterilaisten tunnustuskirjojen mukaan sakramenttien hoitaminen kuuluu kirkon pappisviralle. Osa luterilaisista katsoo, että virasta puhuttaessa kyseessä on vain seurakunnan tietylle henkilölle antama sakramenttien hoitamisen valtuutus, joka ei ole aina ehdottoman välttämätön oikealle ehtoollisenvietoille. Osa luterilaisista puolestaan katsoo, että oikea ehtoollisenviето edellyttää virkaan vihittyä pappia ja että ehtoollista vietettäessä pappi toimii *in persona Christi* (latinaa, suom. Kristuksen persoonassa), siis Kristus itse toimii papin kautta tämän toimittaessa ehtoollista.

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa molemmat käsitykset elävät rinnakkain jonkinlaisessa jännitteessä. Jännitteen taustalla vaikuttaa 1800-luvulta peräisin oleva *Schaumanin kirkkolaki*, joka määrittelee kirkkoon *hätäehtoollisen*. Kirkkolain mukaan hätätilassa, jos pappia ei ole saatavilla, jokainen kristitty saa antaa toiselle ehtoollisen. Nähdäkseni Schaumanin hätäehtoollispykälä edustaa hyvin 1800-luvun ehtoollisteologista mielenmaisemaa – mutta on jossain määrin ristiriidassa esimerkiksi Lutherin kanssa, joka torjui maallikkojen viettämät ehtoolliset.

Kirkkojärjestyksessä hätäehtoollispykälä on edelleen olemassa. Toisaalta kirkko käytännössä painottaa oikein vihityn papin välttämättömyyttä ehtoollisen oikealle viettämiselle. Tätä näkemystä kirkko on edustanut esimerkiksi neuvotteluissa Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa jo vuonna 1974 Järvenpäässä (ks. <https://evl.fi/documents/1327140/41123836/1974.pdf/d276464d-4401-fc18-f157-969acd28552f>).

Tosiasiallisesta teologisesta jännitteestä kuitenkin kertoo se, että lehtoreilla on kirkkojärjestyksen mukaan oikeus jakaa ehtoollinen yksittäiselle henkilölle jumalanpalveluksen ulkopuolella. Ovatko virkaan vihityt lehtorit siis maallikkoja vai pappeja ja edellyttääkö ehtoollisen oikea viettäminen vain ehtoollisen asetussanat ja pääsääntöisesti seurakunnan valtuutuksen – vai aina myös pappisvihkimyksen?

Kuka saa osallistua ehtoolliselle?

Peruseriaatteena ehtoolliselle osallistumisesta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa pidetään kastetta ja jonkin luterilaisen kirkon jäsenyyttä. Lapset saavat osallistua huoltajiensa tai esimerkiksi kumminsa kanssa, konfirmoidut itsenäisesti. Ehtoolliselle saavat osallistua myös niiden kirkkojen jäsenet, joiden kanssa Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on ekumeenisten neuvotteluiden myötä ehtoollisyhteys. Näitä ovat Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkot, Suomen metodistikirkot, EKD:n (Saksan protestanttinen kirkko) sekä Skotlannin (reformoitu) kirkko.

Lisäksi ehtoollisvieraanvaraisuuden perusteella ehtoolliselle ovat yksittäistapauksessa oikeutettuja osallistumaan toisten kristillisten kirkkojen jäsenet, jotka olisivat oikeutettuja ehtoolliseen omassa kirkossaan ja jotka hyväksyvät luterilaisen käsityksen Kristuksen todellisesta läsnäolosta ja ehtoollisesta syntien anteeksiantamisen ateriaana.

Eräänlaiseksi jatkuvaksi *yksittäistapaukseksi* lasketaan esimerkiksi toiseen kristilliseen kirkkoon kuuluvan aviopuolison osallistuminen yhdessä perheensä kanssa ehtoolliselle luterilaisessa kirkossa.